

лення Державного комітету статистики України // ukrstat.gov.ua. 8. Каждая седьмая украинская семья столкнулась с потерей работы (5.03.2009) // BIZ.liga.net. 9. Число безработных может вырасти после возвращения заробітчан (9.03.2009) // <http://kp.ua>. 10. Остапчук Ю. Безработица: есть ли свет в конце тоннеля? (5.03.2009) // BIZ.liga.net. 11. В 2009г. безработица среди женщин в мире может достичь 7,4% (10.03.2009) // <http://top.rbc.ru>. 12. Ющенко подписал Закон об ужесточении ответственности за невыплату зарплат (6.03.2009) // BIZ.liga.net. 13. Лизинг персонала // <http://www.acumen.com.ua/ru/leasing.htm>. 14. Корнійчук Т. Фахівці напрокат // *Контракти*. – 2003. – № 44. – С.21–25. 15. Василенко С. Одолжить кадр // www.avantapersonnel.ru/publications/kontinent_sibir2. 16. Лізинг персоналу // <http://ukr.btmstaff.com.ua/lizing.html>. 17. Аутстафтинг и лизинг персонала // <http://job-ua.com/articles/personnel-leasing-outstaffing>. 18. Цакунов А. Персонал, выброшенный за борт, повышает привлекательность компании // *Ведомости*. – 2003 (апрель). 19. Персонал напрокат (17.11.2008) // <http://www.ligazakon.ua/news/ga013079.html>. 20. Аутстафтинг как повод для размышлений // http://rosprofsouz.ru/conflicts/2007/12/08/conflicts_9803.html. 21. Жуков С.А. Аутсорсинг як система співпраці між регіональним інформаційно-маркетинговим центром і підприємництвом регіону // *Актуальні проблеми економіки*. – 2008. – №10. – С.239–246. 22. Миронов А. Лизинг персонала в России: прошлое, настоящее, будущее // http://www.jobhunter.ru/articles_other_4.htm.

УДК 658.012.32:657.1

Т.В. Склярчук

Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра менеджменту організацій

АНАЛІЗУВАННЯ ВПЛИВУ ТРАНСАКЦІЙНИХ ВИТРАТ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЧО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТА РИНКУ

© Склярчук Т.В., 2009

Розкрито сутнісне значення терміну “транзакційні витрати”. Досліджено виникнення транзакційних витрат і їх вплив на ефективність виробничо-господарської діяльності суб'єкта ринку, ґрунтовно проаналізовано складові транзакційних витрат на прикладі Львівського ВАТ “КОНВЕЄР”.

Ключові слова: транзакція, транзакційні витрати, суб'єкт господарювання, структура транзакційних витрат.

The essential value of the term "transaction expenses" is opened. It is investigated occurrence process transaction expenses and their influence on efficiency of industrial-economic market subject activity, componens of transaction expenses on an example of Lvov Open Society "CONVEYOR" are in details analysed.

Keywords: transaction, transaction costs, subject of menage, structure of transaction costs.

Постановка проблеми

Перехід України до ринкової економіки істотно змінив структуру та характер економіки країни. В умовах глобалізації ринкової економіки суб'єкти господарювання самі і на власний розсуд почали здійснювати свою виробничо-господарську діяльність, до якої потрібно зарахувати: пошук партнерів, налагодження каналів постачання та збуту, розвиток цінової політики, укладання

контрактів та контроль за їхнім виконанням тощо. Функції, які раніше виконували державні органи управління, перейняли на себе суб'єкти ринку, що спричинило виникнення додаткових витрат для останніх. Ринкові відносини між суб'єктами господарювання набули більш різнобарвного контрактного характеру, що спричинило збільшення витрат для досягнення остаточного результату.

Нові умови господарювання висунули перед суб'єктами ринку нові жорсткі вимоги щодо здійснення виробничо-господарської діяльності, що змушує підприємства не тільки удосконалювати облік витрат, а й аналізувати ефективність використання всіх видів ресурсів.

Під час аналізу ефективності функціонування суб'єкта ринку необхідним є дослідження структури та величини трансакційних витрат. Трансакційні витрати супроводжують будь-яку виробничо-господарську діяльність і виникають унаслідок неефективності сумісних рішень, планів, договорів, що укладаються, неефективно створених організаційних структур тощо.

За даними досліджень відомих економістів [1, 2, 7] величина трансакційних витрат у виробничо-господарській діяльності становить 35–55% від загальних управлінських витрат. Тому актуальними питаннями в сучасних ринкових умовах є необхідність визначення величини трансакційних витрат; дослідження впливу трансакційних витрат на ефективність виробничо-господарської діяльності та виділення методів для подальшої оптимізації цих витрат у функціонуванні суб'єкта ринку.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій

Дослідженню теоретичних та прикладних засад визначення величини трансакційних витрат та їх впливу на ефективність діяльності суб'єкта господарювання присвячено ґрунтовні праці відомих вітчизняних та зарубіжних вчених: С. Малахова, С. Архієреєва, Р. Капелюшнікова, А. Шастітка, В. Кокоревича, Дж. Коммонсона, М. Алексєєва, А. Алчіана, Д. Норда, О. Вільямсона, Дж. Воллісаа, Р. Коуза, К. Еррору, Дж. Робертса, Дж. Стиглера, П. Мілграма, Й. Барцеля, Г. Клейнера та ін. Економістам вдалося виділити найважливіші аспекти, які впливають на формування трансакційних витрат, що спостерігаються у господарській діяльності суб'єктів ринку. Це формування складної мережі контрактів, довготривалий характер ділових відносин, інвестування в специфічні активи, адміністративний механізм координації за допомогою наказів тощо. Будь-які відносини, що виникають у виробничо-господарській діяльності суб'єкта ринку супроводжуються витратами різного характеру, серед яких значне місце мають і трансакційні витрати.

Незважаючи на вагомі здобутки науковців в сфері досліджень трансакційних витрат, ґрунтового дослідження потребують питання, пов'язані із вивченням впливу структурних складових трансакційних витрат на ефективність виробничо-господарської діяльності суб'єктів ринку.

Постановка цілей

Метою статті є дослідження теоретичних аспектів та окреслення прикладних проблем, що виникають під час дослідження впливу трансакційних витрат на ефективність виробничо-господарської діяльності суб'єкта ринку. Відповідно до мети, завданнями статті є: обґрунтування теоретичних засад аналізу ефективності функціонування суб'єкта ринку; дослідження процесу формування та структури трансакційних витрат у діяльності господарюючих суб'єктів; підбір методів визначення та шляхів мінімізації трансакційних витрат.

Виклад основного матеріалу

Під ефективністю виробничо-господарської діяльності розуміють комплексне відтворення остаточних результатів використання засобів виробництва й робочої сили (працівників) за певний проміжок часу. Сутнісна характеристика ефективності функціонування суб'єкта ринку знаходить відображення в загальній методології її визначення – зіставленні результатів діяльності до залучених ресурсів [4, с. 449].

**Аналіз ефективності виробничо-господарської
діяльності ВАТ «КОНВЕЄР» за 2005-2007рр**

Показник	Значення показника, грн.						Темп приросту, %	
	2 005р.		2 006р.		2 007р.		2006р. до 2005р.	2007р. до 2006р.
	тис.грн.	%	тис.грн.	%	тис.грн.	%		
Дохід (виручка) від реалізації (товарів, робіт, послуг)	10098,6	-	15215,1	-	19411	-	50,7	27,6
Витрати								
- податок на додану вартість	797,9	3,5	924,1	3,4	1428	3,7	15,8	54,5
- інші вирахування з доходу	446	2,0	0	0,0	0	0,0	-100,0	0,0
- собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	9842,3	43,2	13283,7	48,4	17127,1	44,9	35,0	28,9
- адміністративні витрати	1899,5	8,3	2170,3	7,9	2374,2	6,2	14,3	9,4
- витрати на збут	212,2	0,9	336,1	1,2	412	1,1	58,4	22,6
- інші операційні витрати	8160,5	35,8	8209,8	29,9	13706,3	35,9	0,6	67,0
- фінансові витрати	503,1	2,2	755,4	2,8	497,7	1,3	50,1	-34,1
- витрати від участі в капіталі	416,2	1,8	0	0,0	0	0,0	-100,0	0,0
- інші витрати	516,3	2,3	1746,7	6,4	2599,3	6,8	238,3	48,8
Разом витрат	22794	100	27426,1	100	38144,6	100	20,3	39,1
Фінансовий результат прибутку	-	-	-	-	854,7	-	32,6	142,7
збиток	2971,1	-	2001,1	-	-	-	-	-

Для кращого розуміння впливу витрат на ефективність функціонування суб'єкта ринку проаналізуємо деякі фінансові показники, які впливають на остаточний результат, на прикладі діючого підприємства галузі машинобудування, а саме Львівського ВАТ «КОНВЕЄР».

Дані табл. 1 свідчать про покращання фінансового результату виробничо-господарської діяльності ВАТ «КОНВЕЄР» станом на 2007 р., тобто отримання прибутку 854,7 тис.грн. порівняно з попередніми роками (2005 р., 2006 р. спостерігається – збиток 2971,1 тис.грн. та 2001,1 тис.грн. відповідно). Це пояснюється збільшенням доходу від реалізації (товарів, робіт, послуг) на 27,6% порівняно з 2006р. та скороченням фінансових витрат на 34,1% порівняно з попереднім періодом.

Аналізуючи дані табл. 1, бачимо, що загальна сума витрат за період 2005–2007 рр. вдвічі перевищує дохід від реалізації, що спонукає до детального аналізу складових витрат функціонування суб'єкта ринку, оскільки мінімізація неефективних та надмірних витрат є джерелом підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності суб'єкта ринку.

Під час аналізу витрат виробничо-господарської діяльності необхідно виділити витрати, що входять у виробничу собівартість, та витрати, що не входять у виробничу собівартість (управлінські витрати). Оскільки останні (управлінські витрати) не формують собівартості виробленої і реалізованої продукції, а покриваються за рахунок валового прибутку або збільшують валовий збиток суб'єкта ринку, то доцільним буде детальніше дослідити ці витрати.

Варто зазначити, що значну частку витрат, що не входять у виробничу собівартість (адміністративних витрат, витрат на збут, інших операційних витрат, фінансових витрат), становлять трансакційні витрати – в середньому за період 2005–2007 рр. – 35% від загальної суми витрат.

Під трансакційними витратами (ТВ) розуміють витрати часу та інших цінних ресурсів підприємства на різноманітні контакти підприємства зі своїм зовнішнім оточенням, тобто контакти з податковими та іншими державними органами, спілкування зі своїми покупцями, постачальниками, партнерами а також на внутрішні комунікації тощо [2, 3].

**Аналіз структури трансакційних витрат у складі адміністративних
витрат ВАТ «КОНВЕЄР» за 2005–2007рр.**

Найменування показника	Частка трансакційних витрат, %			Відхилення, %	
	2 005р.	2 006р.	2 007р.	2006р до 2005р	2007р до 2006р
Витрати на оплату праці працівникам юридичного відділу та комерційного відділу	52,4	52,4	46,0	0,0	-6,4
Податки та збори	21,6	15,3	22,7	-6,3	7,4
Витрати на відрядження	2,5	3,7	1,7	1,2	-2,0
Послуги сторонніх організацій	23,5	28,6	29,7	5,1	1,1
<i>в.т.ч. – послуги зв'язку</i>	6,0	8,6	8,2	2,6	-0,4
- комісійні банку	4,6	4,5	5,7	-0,1	1,2
- транспортні послуги	5,1	7,3	3,8	2,2	-3,5
- поштові витрати	0,3	2,7	0,1	2,4	-2,5
- перекладацькі послуги	0,2	0,3	0,1	0,1	-0,2
- послуги з ведення реєстру ЦП	0,7	0,6	0,6	-0,1	0,0
- аудиторські послуги	0,4	0,5	0,6	0,1	0,0
- інформаційно-консультаційні послуги	0,5	0,5	0,6	0,1	0,1
- послуги навчання та атестації	0,2	0,1	0,2	-0,1	0,1
- нотаріальні послуги	2,2	1,3	5,4	-0,9	4,1
- послуги страхування	0,7	0,8	0,7	0,2	-0,2
- експертні послуги, техдокум.	1,0	0,3	1,2	-0,7	0,9
- публікація оголошень	0,2	0,1	0,1	0,0	0,0
- підписка періодичних видань	0,6	0,6	0,6	0,0	0,0
- інші витрати	0,9	0,2	1,7	-0,7	1,5
РАЗОМ ТВ у складі адміністративних витрат	100,0	100,0	100,0	0,0	0,0

Оскільки трансакційні витрати виникають під час управління виробничо-господарською діяльністю підприємства та не включаються у виробничу собівартість товару чи послуги, тому при їх визначенні потрібно врахувати такі витрати [5, 7]:

- *адміністративні витрати* (витрати на оплату праці апарату управління підприємством (працівникам маркетингового, юридичного та комерційного відділів); витрати на службові відрядження; податки та збори; витрати за послуги сторонніх організацій (комісійні банку, транспортні послуги, перекладацькі послуги, послуги з ведення реєстру ЦП, аудиторські послуги, інформаційно-консультаційні послуги, послуги навчання та атестації, нотаріальні послуги, експертні послуги, публікація оголошень, підписка періодичних видань, послуги страхування));
- *витрати на збут* (транспортні витрати; витрати на проведення рекламних, передпродажних заходів та на дослідження ринку стосовно товарів (робіт, послуг); витрати на виготовлення нових видів тари; витрати на гарантійний ремонт (обслуговування); витрати пов'язані з несплатою податків та зборів під час реалізації (збуту) продукції; інші витрати, пов'язані із збутом.
- *інші операційні витрати* (витрати на дослідження та розробки; собівартість реалізованої іноземної валюти; сума безнадійної дебіторської заборгованості та відрахування до резерву сумнівних боргів; втрати від операційної курсової різниці; втрати від знецінення запасів, нестачі й втрати від псування цінностей; визнані штрафи, пені, неустойки; витрати на підвищення ділового іміджу підприємства; інші витрати операційної діяльності).

Впродовж 2005–2007 рр. на ВАТ «КОНВЕЄР», як засвідчують дані табл. 2, найбільший вплив на формування структури трансакційних витрат, відображених у складі адміністративних витрат, мають витрати на оплату праці працівникам юридичного та комерційного відділів (в середньому за період 2005–2007 рр., їхня частка становить 50% від загальної величини).

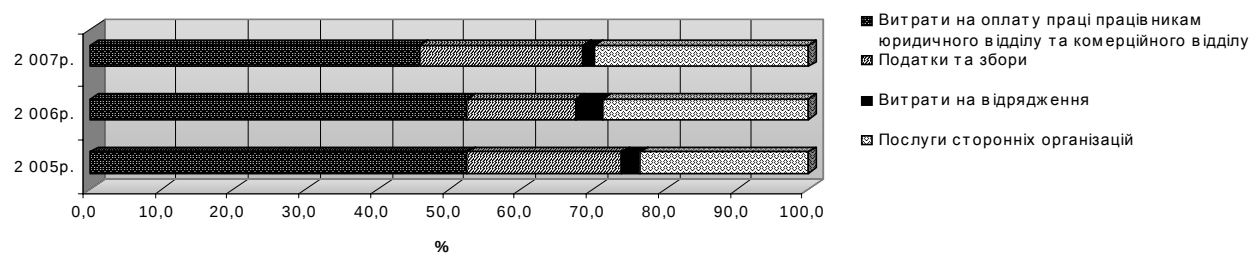


Рис. 2. Динаміка структурних зрушень складових транзакційних витрат у складі адміністративних витрат ВАТ «КОНВЕСР» за 2005–2007 рр.

Варто також відзначити, що за аналізований період часу третину ТВ у складі адміністративних витрат займають витрати на оплату послуг сторонніх організацій (зокрема, витрати на: послуги зв'язку, транспортні послуги, комісійні банку, нотаріальні послуги).

Таблиця 3

**Аналіз структури транзакційних витрат у складі витрат на збут
ВАТ «КОНВЕСР» за 2005–2007 рр.**

Найменування показника	Частка транзакційних витрат, %			Відхилення, %	
	2 005р.	2 006р.	2 007р.	2006р до 2005р	2007р до 2006р
Витрати на оплату праці працівників відділу маркетингу	55,2	39,9	51,2	-15,2	11,3
Послуги сторонніх організацій	44,8	60,1	48,8	15,2	-11,3
в т.ч. – рекламні послуги	6,4	1,8	0,5	-4,6	-1,2
- витрати на сертифікацію продукції	4,8	4,6	0,4	-0,2	-4,2
- митно-брокерські послуги	16,9	17,3	17,8	0,5	0,5
- транспортні послуги	6,1	35,5	23,3	29,4	-12,2
- інформаційно-консультаційні послуги	9,5	0,0	4,4	-9,5	4,4
- інші витрати	1,2	0,9	2,3	-0,3	1,4
РАЗАМ ТВ у складі витрат на збут	100,0	100,0	100,0	0,0	0,0

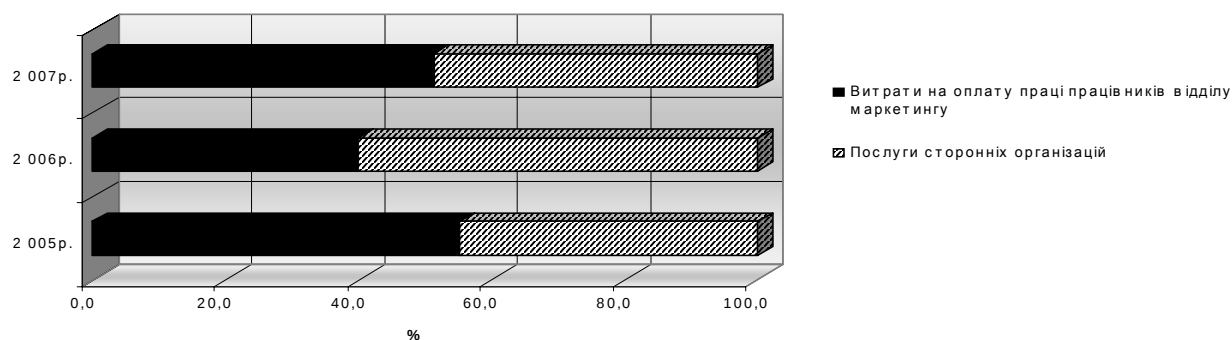


Рис. 3. Динаміка структурних зрушень складових транзакційних витрат у складі витрат на збут ВАТ «КОНВЕСР» за 2005–2007 рр.

Аналізуючи структуру транзакційних витрат у складі витрат на збут бачимо, що за період 2005–2007 рр. (табл. 3), в середньому: 49 % від суми витрат – витрати на оплату праці працівників відділу маркетингу та 51% від суми – витрати на оплату послуг сторонніх організацій.

За результатами аналізу динаміки структурних зрушень складових трансакційних витрат у складі витрат на збут ВАТ «КОНВЕЄР» за 2006–2007 рр. (табл. 3 та рис. 3) варто відзначити, що спостерігається скорочення витрат на послуги сторонніх організацій (на 11,3 % порівняно з 2006р.), переважно через скорочення транспортних витрат (на 12,2 % порівняно з 2006р.). Такі зміни неодмінно вплинули на остаточний результат виробничо-господарської діяльності суб'єкта ринку (на 2007р. отримано 854,7 тис.грн. прибутку).

Таблиця 4

Аналіз структура трансакційних витрат у складі інших операційних витратах ВАТ «КОНВЕЄР» за 2005–2007 рр.

Найменування показника	Частка трансакційних витрат, %			Відхилення, %	
	2 005р.	2 006р.	2 007р.	2006р до 2005р	2007р до 2006р
Втрати від реалізованої іноземної валюти	0,3	5,6	0,0	5,2	-5,6
Сумнівні та безнадійні борги	0,3	1,4	0,8	1,1	-0,6
Витрати від операційної курсової різниці	6,2	4,3	0,9	-1,9	-3,3
Визнані штрафи, пені, неустойки	1,1	0,5	2,5	-0,6	1,9
Нестачі, втрати від псування цінностей	0,2	0,0	0,8	-0,2	0,8
Інші витрати операційної діяльності	91,9	88,2	95,1	-3,6	6,8
в т.ч. – амортизація невикористаних ОЗ	5,1	4,4	24,2	-0,7	19,9
- донорахування за актом перевірки	0,0	60,7	0,0	60,7	-60,7
- інші витрати (сума уцінки МЦ, ПДВ, нарах. При ліквід ОЗ; підписка періодичних видань та ін.	86,8	23,2	70,8	-63,7	47,7
РАЗОМ ТВ у складі інших операційних витрат витрат	100,0	100,0	100,0	0,0	0,0

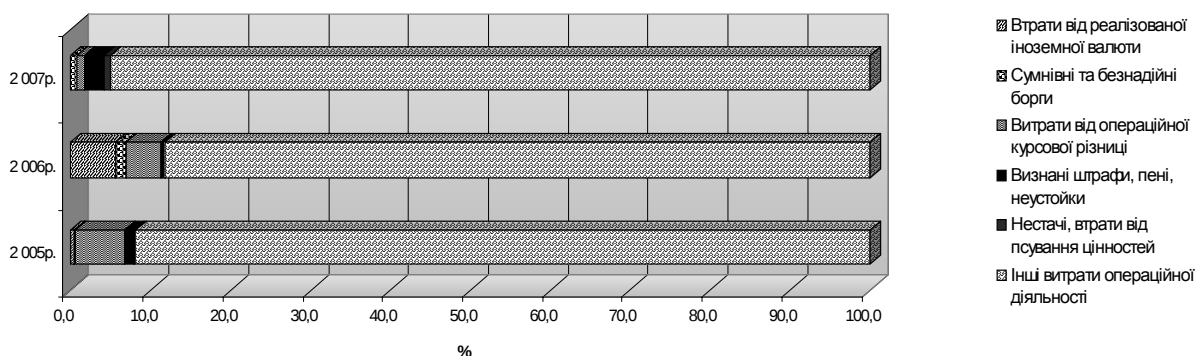


Рис. 4. Динаміка структурних зрушень складових трансакційних витрат у складі інших операційних витратах ВАТ «КОНВЕЄР» за 2005–2007 рр.

Аналізуючи структуру трансакційних витрат у складі операційних витрат ВАТ «КОНВЕЄР» за 2005–2007 рр. (табл. 4), потрібно звернути увагу на такі статті витрат, як: визнані штрафи, пені, неустойки та нестачі, втрати від псування цінностей. Величина цих витрат не є високою, але у разі подальшої виробничо-господарської діяльності суб'єкта ринку вони можуть слугувати своєрідним резервом фінансових ресурсів.

Отож, аналізуючи виробничо-господарські діяльність суб'єкта ринку, необхідним є детальне дослідження структури та величини трансакційних витрат. Оскільки ТВ займають більш ніж третину витрат господарюючого суб'єкта, а це вагома частка впливу на ефективність виробничо-господарської діяльності, тому необхідним є виділення та визначення цих витрат.

Висновки

Отже, здійснюючи виробничо-господарську діяльність, суб'єкти ринку зазнають трансакційних витрат, структура яких дуже неоднорідна.

Аналіз впливу структурних складових трансакційних витрат, проведений на ВАТ «КОНВЕЄР» за період 2005–2007 рр., яскраво продемонстрував те, що на величину трансакційних витрат впливають адміністративні витрати, витрати на збут, інші операційні витрати та фінансові витрати виробничо-господарської діяльності суб'єкта ринку. Найвагомішими є ТВ, відображені у складі адміністративних витрат – витрати на послуги сторонніх організацій, тобто поштові та транспортні послуги, перекладацькі послуги, аудиторські послуги, інформаційно-консультаційні послуги, нотаріальні послуги, послуги страхування, експертні послуги, публікація оголошень (за 2006–2007 рр. відбулося збільшення ТВ на 14,6%).

Важливою особливістю трансакційних витрат є те, що вони не входять у склад виробничої собівартості виробленого товару чи послуги, а покриваються за рахунок інших операційних доходів та валового прибутку підприємства або збільшують валовий збиток.

Перспективи подальших досліджень

Обґрунтовані теоретичні аспекти щодо вивчення впливу складових трансакційних витрат на ефективність виробничо-господарської діяльності суб'єктів ринку будуть використані у подальших дослідженнях щодо розробки відповідної теоретичної бази – теорії трансакційних витрат, виокремлення з-поміж інших витрат господарської діяльності, а також розроблення методик, спрямованих на оптимізацію трансакційних витрат.

1. *Архиереев С.И. Трансакционные издержки и неравенство в условиях рыночной трансформации. — Харьков: Бизнес Информ, 2000. — 288 с.* 2. *Біла С.О. Ієрархія в інституціональній теорії фірми // Научные труды ДонНТУ. Серия: экономическая. — 2004. — № 75. — С.218–223.* 3. *Замазій О.В. Проблеми обліку трансакційних витрат у діяльності суб'єктів господарювання // Научные труды ДонНТУ. Серия: экономическая. — 2004. — № 70. — С.95-100.* 4. *Економіка підприємства: Підручник / За ред. С. Ф. Покропивного. — К.: КНЕУ, 2000. — 528 с.* 5. *Капелюшников Р.И. Экономическая теория прав собственности (методология, основные понятия, круг проблем). Отв. ред. д.э.н., проф. В. Н. Кузнецов. — М.: Ин-ут мировой экономики и междунар. Отнош., 1990.* 6. *Капелюшников Р. Категорія трансакційних издержек // <http://www.liberarium.ru/liberarium/kapelushnikov>.* 7. *Коуз Р. Природа фирмы // Коуз Р. Фирма, рынок и право. Пер. с англ. — М.: Дело ЛТД, 1993. — С. 33 — 5.* 8. *Уильямсон О. Экономические институты капитализма. Фирмы, рынки и отношенческая контрактация. — СПб.: Лениздат, 19.* 9. *Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. Фінансово-економічний словник. — Львів: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2005. — 714 с.*